

Filosofie jako věčně otevřená otázka

Když se řekne věda, vybaví se nám chemická laboratoř, superlaser, pokusná myš nebo badatel v bílém plášti. Často se ale zapomíná, že na počátku všech věd byla filosofie. **Jaká je její role v současnosti? O čem a jak se dnes filosofuje?**

Potemnělý divadelní sál se plní neformálně oděnými lidmi, někdo nese v rukou papíry, jiný na zádech batoh a na štaffích u zdi stojí vousatý muž v šortkách, který dolepuje velký transparent. Atmosféra připomíná zahájení filmového festivalu nebo organizační schůzku příznivců nějakého protestního hnutí. Ve skutečnosti právě začíná mezinárodní filosofická konference.

Pravda, konference netradiční – zaměřená na tzv. Performance Philosophy (do češtiny se někdy ne příliš přesně překládá jako performativní filosofie). Jde o tvořivé propojení filosofického myšlení s uměleckým projevem (performancí). Cílem je otevřít nové obzory pohledu na svět sblížením zdánlivě nespojitých stránek lidské existence – racionality a emotivnosti, odstupu a vnoření se do situace, diskurzivitu a tělesnosti.

Vedle běžných příspěvků sestává konference z netradičních workshopů, při nichž účastníci aktivně prožívají různé situace (podobně jako herci při improvizovaném představení). „Pokud

se lidé zapojí do problému situačně, tělesně a interakcí s druhými, zažívají ho z jiného úhlu, a formulují tak jiné myšlenky než při pouhé diskurzivní výměně názorů,“ vysvětluje smysl nezvyklých prvků konference její organizátorka Alice Koubová z oddělení současné kontinentální filosofie Filosofického ústavu AV ČR.

Filosofie obecně je nicméně podle ní stále stejná jako kdykoli dříve. Díky ochotě problematizovat, co se většinově chápe jako neproblematická danost, umožňuje zaujmout odstup od osobních, společenských i politických předpokladů, a narušit tak vládu jednoduchých zvykových pravd. Tím se uvolňuje prostor pro kritické myšlení i tvorbu přesnějších pojetí světa, adekvátních konkrétní nové situaci.

„Přístup Performance Philosophy se tuto funkci snaží plnit, a to včetně aplikace tohoto principu na filosofii samu: nabourává klíše standardního akademického provozování filosofie, čímž jí nabízí sebeodstup, který může být potenciálně tvořivý,“ dodává Alice Koubová.

Filosofie se rodí z údivu a pochybnosti

Schopnost podívat se na domnělou samozřejmost novými očima považuje za zásadní podmínku filosofování také Kryštof Boháček z oddělení pro studium antického středověkého myšlení Filosofického ústavu AV ČR: „Filosof se na zaběhané stereotypy dívá jako na nesamozřejmé, jako na problém, který je potřeba prozkoumat, pojmenovat a přeformulovat.“ Podstatou je přitom kritické myšlení, údiv a pochybnost – klíčové je dobře se zeptat, adekvátně problém uchopit a pokusit se hledat odpovědi. To jsou základy filosofie postavené v antice a plně platné dodnes.

Je tedy smyslem filosofie nabízet odpovědi na základní otázky lidské existence? „Většina lidí si to myslí. Myslí si to i spousta filosofů. Nicméně na filosofii je to to nejméně zajímavé. Odpovědi jsou historicky i kulturně podmíněné a zastarávají, zatímco dobře položená otázka a pojmenování mají nárok na absolutní platnost,“ říká Kryštof Boháček. >>

Vzácností archivu Jana Patočky Filosofického ústavu AV ČR je index z jeho studií ve Freiburgu s podpisem jednoho z nejvýznamnějších filosofů dvacátého století Martina Heideggera, který v té době na univerzitě přednášel.

Anmeldungsbuch für stud. *Johann Patočka*
Sommer-Winter-Semester 1933

Die Überschrift und Spalte 1a bis 1c sind vom Studierenden auszufüllen.

1a Vorlesungen u. Übungen Die Titel derselben sind vollständig einzutragen		1b Stundenzahl	1c Namen der Lehrer	Vermerk der Quoten			Anzahl der Lehrer	
				Unterrichtsgelder RM. Ref.	Zuschlag für Praktika RM. Ref.	sonst. RM. Ref.		
1.	Zur Grundfrage der Philosophie	2	Heidegger	}			1	
2.	Zur Begriff d. Wissenschaft	2	Heidegger					
3.	Heidegger's biol. Schriften	2	Broek					
4.	Thomas von Sutton	2	Honecker					
5.	Neuplaton. Bergung d. Gw.	2	Cohn					
6.	Th. Hobbes u. A. Hitler	2	Stieler					
7.								
8.								
9.								
10.								

Humboldtstiftung

Unterrichtsgelder
 Zuschlag für Praktika
 Platzgelder
 Gebühr

Filosof Kryštof Boháček je odborníkem na starořeckou filosofii. Zabývá se mimo jiné myšlením Gorgia z Leontín (asi 483–376 př. n. l.). Boháčkova kniha *Proč Gorgiás mluví* zahrnuje první český překlad spisu *O nebytí čili O fysis* včetně podrobného komentáře tohoto díla.

Otázky položené již v antice tyto náročné podmínky splňují, ačkoli jsou staré přes 2000 let. Vracet se k nim stále dokola má smysl mj. proto, že je na nich vystavěná evropská civilizace, jak ji známe v současnosti. Jan Patočka hovořil o „evropském typu existence“, který určila antická tradice obohacená o židovskou a křesťanskou zkušenost.

Laik by se mohl ptát, zda lze ještě vyzkoumat něco nového o antické filosofii. Kryštof Boháček odpovídá, že dá. Každá generace hledá a nachází jinou interpretaci ze své perspektivy, která nemusí nutně překonávat předešlou. To je rozdíl například od fyziky, chemie či jiných věd, které navazují na již vyzkoumané a novými objevy můžou popírat

Pro filosofování je třeba vybočit z běžného schématu myšlení a zažít určitou mezní situaci.

dřívější nedokonalou znalost. Filosofie by však podle Kryštofa Boháčka neměla zůstat pouze vědou, to by bylo příliš málo, spíše by ji nazval základní disciplínou. „Nemá být čistě profesionální, protože profesionalita je opakovatelná a standardizovatelná, zatímco filosofie si musí udržet stálý kontakt s prapočátečním zřídkem, jímž je lidská neopakovatelná individuální situace,“ dodává Kryštof Boháček.

Pro filosofování je třeba vybočit z běžného schématu myšlení a zažít určitou mezní situaci – například Sokrates své okolí neustále provokoval otázkami. Mezní situaci v malém měřítku si vyzkoušeli návštěvníci letošního Veletrhu vědy v tzv. Myslírně umístěné ve stánku Filosofického ústavu AV ČR. Zájemce dostal

sluchátka na uši a vstoupil do temného objektu velikosti telefonní budky, v němž zůstal stát, jak dlouho chtěl. Nic neviděl ani neslyšel. Počáteční nepříjemné pocity odcizení a nejistoty nahradilo soustředění na sebe a vlastní myšlenky, které si každý mohl zapsat na papír a nechat je ve stánku vyvěsit. Po třech dnech veletrhu byl stánek plný více či méně originálních vzkazů a „filosofické“ stanovisko se díky originální Myslírně stalo překvapivě jedním z nejnavštěvovanějších míst.

Antika, logika, Bible a technika

Vzkazy Myslírny se často týkaly základních otázek lidské existence. Kdo jsme? Jaký je smysl toho, co děláme? Otázek, které nějak pojímala antická tradice, jinak středověk, osvícenství, doba moderní, postmoderní i současná. V českém prostřední má tradici právě

Účastníci Performance Philosophy workshopu se stávají aktéry v představení zkoumajícím funkce násilí a strategie jeho etického ospravedlňování. Skrze pedagogiku vtělení (s odkazem na Brechtovy didaktické hry) přítomní zjišťují, jaká filosofie stojí za politickými postoji, které mohou mít v prvním plánu mírovou dikci, ale ve vypjaté situaci fyzického ohrožení a přihlížení násilnostem se mění v ideologii síly.

studium antické filosofie, stejně jako např. rozvíjení kontinentálního myšlenkového dědictví, zejména německého a francouzského původu. Tím to ovšem zdaleka nekončí, záběr současné filosofie je pochopitelně mnohem širší. Ve Filosofickém ústavu AV ČR působí odborníci na etiku, logiku, globální konflikty, biblická studia, mediévistická studia, ale třeba i na vztahy vědy, techniky a společnosti.

Například Juraj Hvorecký z oddělení analytické filosofie se zabývá filosofií myslí. „Zajímají mě problémy trojúhelníku vědomí – emoce – intencionalita. Existují nevědomé emoce? Jsou všechny stavy myslí k něčemu zaměřeny? Naší hantýrkou řečeno ‚mají intencionalitu‘? Co znamená mít vědomí?“

Filosof se podle Juraje Hvoreckého zajímá o svět a vztahy mezi člověkem a světem v té nejobecnější rovině. „Ptáme se, co je na skutečích dobré, jak řešit spravedlivě spory, proč jsou některá

umělecká díla krásná, co znamená, že věci jsou v různých vztazích, jaké je to být racionální bytostí nebo jak reinterpretovat dějiny myšlení.“

Stejně jako kdykoli dříve se dnes filosofie táže, jestli jsou dosavadně zjištěné odpovědi odůvodněné, zpochybňuje zavedené postupy myšlení a předkládá stále nové možné odpovědi – přestože se nám mnohdy zdají těžce uchopitelné nebo příliš abstraktní. Je to ale zejména

proto, že otázky a problémy, které filosofie řeší, jsou také takové.

Filosofie je už po dlouhá staletí intelektuální aktivitou, která neustále reaguje na měnící se svět, jejíž vývoj se rozbíhá do mnoha směrů. Podstata však zůstává pořád stejná a otázky stále otevřené, ať už se dumá v athénské agoře, ve středověkém klášteře, na univerzitě či akademické půdě nebo třeba v divadelním sále.

Součástí Filosofického ústavu AV ČR je archiv Jana Patočky, jednoho z nejvýznamnějších českých filosofů. Základ archivu vznikl v roce 1977, kdy Patočkovi žáci uschovali před policií jeho rukopisy na bezpečné místo. Dnes je smyslem archivu umožnit studium Patočkova filosofického dědictví, vydávat jeho práce, shromažďovat dostupné rukopisy, obrazový materiál i sekundární literaturu. Nejstarší rukopis pochází z roku 1928, cenné jsou také originální nahrávky z bytových seminářů Jana Patočky ze sedmdesátých let.

Filosofická kavárna

Každý první čtvrtek v měsíci se v klubu Jazz Republic (bývalý klub Golem) v rámci Odpoledne s Filosofickým ústavem AV ČR koná „Filosofická kavárna“, otevřená všem, které zajímá současné filosofické bádání. Poslední předprázdninová kavárna se věnovala vztahu mezi divadelní praxí a filosofickou reflexí a vystoupila na ní mj. Alice Koubová. V říjnu se uskuteční diskuse o interakcích arabské, židovské a křesťanské vzdělanosti ve středověku, listopadová kavárna představí současné filosofické přístupy k problému vědomí a v prosinci letošní cyklus uzavře předvánoční prezentace nových knih z nakladatelství Filosofía.